

БӨЛІМ: ЛОГОПЕДИЯ

Сөйлеу тілінің бұзылысы бар мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дидактикалық ойындар арқылы дамыту

ЖАРИЯЛАНДЫ 01.11.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР дидактикалық ойындар, мектеп жасына дейінгі кезең, сөздік қор, сөйлеу тілінің бұзылысы	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/183642/
---------------------------------	---	---

Еркасова Салтанат Беккалиевна

Маңғыстау облысы білім басқармасының

«Оңалту орталығы» КММ

логопед маманы

Аңдатпа. Бұл мақалада сөйлеу тілінің бұзылысы бар балалардың сөздік қорын дидактикалық ойындар арқылы дамыту жұмысының мазмұны сипатталды. Сөздік қоры балаларда сөйлеу тілінің басқа да компоненттерінің қалыптасу негізі екендігін ескеретін болсақ – бұл компонентті дамыту логопед жұмысындағы маңызды бағыт болып табылады. Ал, мектеп жасына дейінгі балаларда сөздік қорды дамыту дидактикалық ойындар негізінде ұтымды жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: сөйлеу тілінің бұзылысы, мектеп жасына дейінгі кезең, сөздік қор, дидактикалық ойындар

КІРІСПЕ

Сөйлеу тілі – тек адамға ғана тән қарым – қатынастың құралы. Сөйлеу тілі әлеуметтік қатынастың негізгі аспектісі ретінде онтогенезде қалыптасады және жс кезеңдеріне сәйкес дамиды. Дегенмен, баланың бойындағы бұзылыс немесе қоршаған ортаның жағымсыз факторлары әсерінен сөйлеу тілінің бұзылысы орын алады. Осы жағдайда, баламен сөйлеу тілін түзету арнайы мамандардың көмегімен міндетті түрде жүргізілуі қажет.

Мектеп жасына дейінгі кезең – жас ерекшеліктер психологиясы бойынша 3 жас пен 6 жастың арасын құрайды. Бұл жас кезеңі психикалық және физикалық процесстердің жедел дамуымен ерекшеленеді. Сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі кезеңдегі

сензитивтілік ойын жасы арқылы анықталады. Сол себепті, оларды дамыту ойынға және ойын түрлеріне бағытталуы қажет. Бұл дамыту жұмысының тиімді болуына ықпал етеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Сөйлеу тілінің бұзылысы бар балалардың сөздік қорын дамыту – логопедиялық түзету жұмысының негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Себебі тіл — баланың ойлау жүйесін, қарым-қатынас жасау дағдысын, танымдық қабілеттерін қалыптастыратын басты құрал. Мұндай балалардың сөйлеу тілі грамматикалық, фонетикалық және лексикалық тұрғыдан жеткіліксіз дамиды, нәтижесінде олар өз ойын еркін жеткізе алмайды, қоршаған ортамен тілдік байланыс орнатуда қиындықтарға тап болады. Сондықтан логопедтің басты міндеті – баланың сөздік қорын байытып, оны белсенді қолдануға үйрету.

Сөздік қорды дамыту жұмысы кешенді жүргізіледі және оған еліктеу, қайталау, көрнекі құралдармен жұмыс, сурет бойынша әңгіме құрастыру, сөздік ойындар, сөйлем құрастыру сияқты әдістер кіреді. Солардың ішінде дидактикалық ойындар – ең тиімді, балаға жақын әрі қызықты форма болып саналады. Ойын әрекеті баланың табиғи қажеттілігіне сәйкес келеді, сондықтан ол арқылы білім мен дағдыны қалыптастыру жеңіл және нәтижелі өтеді. Ойын барысында бала белсенді субъектке айналады, яғни білім алудың, есте сақтаудың және тілдік әрекеттің белсенді қатысушысы болады.

Дидактикалық ойындарды логопедиялық сабақтарда қолданудың басты мақсаты – баланың сөйлеу белсенділігін арттыру, жаңа сөздерді түсініп қабылдау және оларды қарым-қатынаста қолдануға дағдыландыру. Мұндай ойындар нақты сөйлеу міндеттерін шешуге бағытталған: заттарды, белгілерді, әрекеттерді атау, салыстыру, сипаттау, сұрақтарға жауап беру және сөйлем құрастыру. Мысалы, «Артық сөзді тап» ойынында бала сөздердің мағынасын саралап, логикалық байланыстарды анықтайды; «Суретті тап» ойынында есту арқылы қабылдау мен сөзбен сәйкестендіру қабілеті дамиды; «Сипаттап бер» ойынында бала сөзбен бейнелеуді, сипаттауды және өз ойын жүйелеуді үйренеді.

Сөйлеу тілінің бұзылысы бар балалар үшін көрнекілік маңызды рөл атқарады. Сондықтан дидактикалық ойындарда суреттер, ойыншықтар, карточкалар, интерактивті тақта, мультимедиялық материалдар қолданылады. Бұл құралдар баланың назарын шоғырландырып, есте сақтау процесін жеңілдетеді. Соңғы жылдары логопедиялық тәжірибеде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) және мультимедиялық ойындарды қолдану тиімділігін арттыруда. Мысалы, интерактивті логопедиялық ойындар арқылы бала өз қателігін есту, көру арқылы түзете алады, бұл өз кезегінде сөйлеудің дәлдігін арттырады.

Дидактикалық ойындар тек сөздік қорды байытып қана қоймай, сонымен қатар тілдің

басқа компоненттерін – грамматикалық құрылымды, фонематикалық естуді, дыбыстық талдау мен жинақтау қабілетін, байланыстырып сөйлеуді дамытады. Мысалы, «Кім жылдам?» ойыны сөйлеудің жылдамдығы мен дәлдігін жетілдірсе, «Жоғалған дыбысты тап» ойыны фонематикалық қабылдауды дамытады. Осылайша ойындар кешенді түрде сөйлеу тілін түзету мен дамытуға әсер етеді.

Сонымен бірге, дидактикалық ойындар тәрбиелік мәнге де ие. Олар балаларды өзара сыйластыққа, тыңдай білуге, кезек күтуге, топта жұмыс істеуге үйретеді. Бұл баланың әлеуметтік және эмоционалдық бейімделуіне ықпал етеді. Логопед ойын барысында баланың жеке ерекшелігін, жасын және сөйлеу бұзылысының түрін ескере отырып, әр ойынға мақсат қояды және нәтижесін қадағалайды.

Дидактикалық ойын – сәбилердің ең сүйікті және табиғи әрекеті. Ойын жуыну, тамақтану, серуендеу кезінде ойын сәттері балалардың режимдік процестерді орындауға деген қызығушылығын арттырады. Яғни, баланың күнделікті таным формасын ойын арқылы ұйымдастыру ең тиімді әдіс ретінде қарастырылады.

Дидактикалық ойын – бұл қозғалысқа, әрекетке, қоршаған өмірдің әсерін қайта қарастыруға деген ұмтылысты қанағаттандыратын оның табиғи, маңызды қызметі. Күн сайын балаға жағдаяттар көптеген әсер қалдырады және оған әлі қол жетімді болмаса да, ол көп нәрсені білмейді, білмейді, бірақ «ересек» істерге қатысуға деген ұмтылыс оны өзінің ақыл-ойы мен қиялын баурап алған нәрсені іс жүзінде көрсетуге мәжбүр етеді. Ойын оған осындай мүмкіндік береді. Лурия А.Р. айтуынша тіл мен таным егіз болып келеді. Яғни, біреуін дамытқанда – екінші сала еріксіз бірге дамиды. Сол себепті, ойындар да осы қағиданы ескеріп құрылуы қажет.

Дидактикалық ойын кезінде бала қиял мен шындық арасындағы шекараны бұлдыратады. Ойын кезінде бала кез – келген кейіпкерге айнала алады. Яғни, баланың қиялының дамуына байланысты ол жануарда, ханшайым да, ата – ана да бола алады. Осыдан шығатын қорытынды – баланың қиялының деңгейі қаншалықты дамыған болса, соншалықты оны ұйымдастыру қолайлырақ болады.

Балаларға арналған білім беру ойындарының алуан түрін қолдана отырып, балаға өзін – өзі бақылау және қоршаған әлемді зерттеу үшін мүмкіндігінше көп мүмкіндіктер беру өте маңызды. Кішкентайдың айналасындағы барлық нәрсе – ересектерге тиесілі заттар, ойыншықтар, жануарлар, өсімдіктер, су, құм және т.б. – оның қызығушылығын тудырады. Ол жаңа заттарды зерттегенді, әртүрлі заттар мен материалдармен тәжірибе жасағанды ұнатады: су, құм, қар, саз, бояулар. Ересектер көбінесе кішкентай балалар бұл процесте «маңызды» нәрселерді байыпты түрде үйрене алатынына күмәнданады. Алайда бұл олай емес. Мұндай зерттеу барысында баланың қызығушылығы дамиды, оның қоршаған әлем туралы идеялары кеңейеді, бала бай сенсорлық тәжірибеге ие болады, интеллектті дамытуға күшті серпін алады. Ойындар баланың жеке басының

қалыптасуы мен дамуы үшін өте маңызды, өйткені бұл оның өзін - өзі көрсету құралы ғана емес, сонымен қатар қоршаған әлемді тану және оған бейімделу тәсілі.

Дидактикалық ойын – бұл баланың ықтимал қателіктер үшін сынға алудан қорықпай еркін ойлау және сөйлеу тәжірибесі. Оның бұл жаңа тәжірибесі қоғамда қабылданған нормалар мен құндылықтардың арақатынасын түсінуге, сондай – ақ өзін-өзі бағалауды арттыруға ықпал етеді. Ойын балаларды қарым – қатынас жасауға және басқа адамдарды түсінуге үйретеді. Ойын – бұл баланың ішкі әлемі мен сыртқы әлем арасындағы диалог. Ойындарда балалар «дұрыс-бұрыс», «мүмкін – мүмкін емес» және басқалар ұғымдарын игереді. Ең бастысы, баланың әдеттегі қарым – қатынасында басатын немесе білдіруге ұялатын жағымсыз эмоциялар, шиеленістер мен қорқыныштар, әдетте, ойын жағдайында босатылады. Сондықтан ойын күшті және қиындықсыз психотерапиялық құрал болып табылады. Балаларға жасыру, қуып жету, арқан тарту ойындарын ойнауға кедергі жасамау маңызды болып табылады.

Жүйелі түрде ұйымдастырылған ойын сабақтары арқылы балалардың сөздік қоры біртіндеп кеңейіп, жаңа сөздерді дұрыс қолдану дағдысы қалыптасады. Бұл процесс ұзақ мерзімді болғанымен, баланың қызығушылығын сақтап, сөйлеу белсенділігін арттыруда ойындық әдістің орны ерекше. Логопед пен тәрбиешінің бірлескен жұмысы арқылы баланың сөйлеу тілі мен ойлау қабілеті дамып, мектепке дейінгі кезеңнің соңында олар сөйлеу жағынан анағұрлым жетілген деңгейге көтеріледі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, дидактикалық ойындар сөйлеу тілінің бұзылысы бар балалардың сөздік қорын дамытуда пәрменді құрал болып табылады. Ол тек сөздерді үйрету тәсілі емес, сонымен қатар баланың тұлғалық дамуын, танымдық белсенділігін, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыратын кешенді әдіс. Сондықтан логопед мамандар түзету сабақтарында дидактикалық ойындарды шығармашылықпен қолданып, әр баланың тілдік ерекшелігіне қарай бейімдеуі қажет. Осы тәсіл сөйлеу тілі бұзылған балалардың коммуникативтік құзыреттілігін арттырып, олардың әлеуметтік ортаға сәтті бейімделуіне мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Аксарина Н.М. *Воспитание детей раннего возраста*. М.: Медицина, 1974, — 304 с.
2. Баряева Л., Зарин А. *Опыт организации коррекционной помощи детям с интеллектуальным недоразвитием*. – *Дошкольное воспитание*, 1998, №2. С. 71-75.
3. Жалмухамедова А.К. *Организация ранней коррекционно – развивающей помощи детям с ограниченными возможностями*. – Алматы, 2008. – 76 с.

4. Божович Л.И. *Личность и её формирование в детском возрасте. Психологические исследования.* М.: Просвещение, 1998, — 464 с.
5. Винарская Е.Н. *Раннее речевое развитие ребёнка и проблемы дефектологии: Периодика раннего развития: Эмоциональные предпосылки освоения яз.* М.: Просвещение, 1987, — 160 с.
6. Выготский Л.С. *Вопросы детской психологии.* СПб.: Союз, — 224 с.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.